

Fecr Yayınları: 377

İSLÂM DEVLETLER HUKUKU

-ULUSLARARASI İLİŞKİLER-

Prof. Dr. Ahmet YAMAN

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika No: 13178)

Dizgi
Ahmet Yaman - Ali Veysel Akcan

Kapak ve Mizanpaj
FCR

Baskı ve Cilt
ANKARA ÖZGÜR MATBAACILIK
BASIM YAYIN DAĞITIM SAN. TİC. A. Ş.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0312.385 70 77 (Sertifika no: 46821)

1. Baskı: Şubat 1998 (İslam Hukukunda Uluslararası İlişkiler)
Genişletilmiş 2. Baskı: Eylül 2020

ISBN
978-625-7879-11-8

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mh. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 - Fax: (0 312) 311 47 89
web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

İSLÂM DEVLETLER HUKUKU
-ULUSLARARASI İLİŞKİLER-

Prof. Dr. Ahmet YAMAN

Ankara 2020

AHMET YAMAN

Antalya İmam Hatip Lisesi (1985), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (1989) ve Diyanet İşleri Başkanlığı İstanbul Haseki Eğitim Merkezinden (1992) mezun oldu. Marmara Üniversitesinde yüksek lisans (1991) ve doktorasını (1996) tamamladı. 1999'da doçent, 2005'de profesör oldu. 1992–2010 yılları arasında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim elemanı ve yönetici olarak çalıştı. 2010–2013 yıllarında Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kurucu Dekanlığı görevini yürüttü. Bu arada 2011 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu üyeliğine seçildi. Hâlen (Eylül 2020) Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyeliği ile Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu üyeliği görevlerini sürdürmektedir. *İslâm Hukukunda Uluslararası İlişkiler*, Ankara 1998; *İslâm Devletler Hukukunda Savaş*, İstanbul 1998; *İslâm Aile Hukuku*, (21. baskı) İstanbul 2017; *Siyaset ve Fıkıh*, (3. baskı) İstanbul 2015; *Makâsîd ve İctihad: İslâm Hukuk Felsefesi Araştırmaları* (Derleme), (3. baskı) İstanbul 2017; *İslâm Hukukuna Giriş*, (20. baskı) İstanbul 2019; *Ahlâk ve Hukuk Ekseninde Aile Hayatımız*, (2. baskı) Ankara 2018; *İslâm Hukuku: Evrensellik-Süreklilik* (Yûsuf Karadâvî'den çeviri), (4. baskı) İstanbul 2014; *İslâm İbadet Esasları* (ed.), (11. baskı) Eskişehir 2016; *Fetva Usûlü ve Âdâbı*, (3. baskı) İstanbul 2019; *İslâm Hukuku*, (3. baskı) Ankara 2019; *İslâm Kamu Hukuku*, Ankara 2020; *İslâm Devletler Hukuku*, Ankara 2020 gibi eserleri yanında, yayımlanmış çok sayıda makalesi ve ansiklopedi maddesi bulunmaktadır.

*Dualarımı her zaman başucumda bulduğum
muhterem ebeveynim **Kemal** ve **Fatma YAMAN**'a
minnet ve şükran duygularıyla...*

İçindekiler

Genel Kısaltmalar	11
Bibliyografya Kısaltmaları	12
Takdim: Prof. Dr. Salih TUĞ.....	13
Ön Söz	15

GİRİŞ

İSLÂM DEVLETLER HUKUKUNUN HUKUK TARİHİNDEKİ YERİ, İLK KAYNAKLARI VE TEMEL İLKELERİ

I. İslâm Devletler Hukukunun Hukuk Tarihindeki Yeri	23
II. Kavramsal Çerçeve ve İlk Kaynaklar	35
III. İslâm Devletler Hukukuna Hâkim Olan Temel İlkeler	52
A) Hukukîlik İlkesi	52
B) Ahlâkîlik İlkesi.....	55
C) Adalet İlkesi.....	56
D) Eşitlik İlkesi	58
E) Ahde Vefa İlkesi.....	60
F) Din Tebliği İlkesi	63

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET VE DEVLETLERARASI CAMİA

I. İslâm Hukukunda Devlet.....	69
A) Devletin Tarifi	69
B) Devletler Hukuku Açısından Devletin Unsurları	79
1. Beşerî Unsur.....	79
2. Hukukî Unsur.....	87
3. Fizikî Unsur	92
II. Devletlerarası Camianın Hukukî Taksimi.....	102
A) İslâm Devletler Topluluğu (Dârülslâm)	104
B) Gayri Müslim Devletler Topluluğu (Dârülharp)	110
C) Barışık Devletler Topluluğu (Dârüssulh)	113
III. İslâm Hukukuna Göre Devletlerarası İlişkilerin Niteliği.....	119

A) İlişkilerin Esasının Savaş Olduğu Görüşü ve Bunun Delilleri	120
B) İlişkilerin Esasının Barış Olduğu Görüşü ve Bunun Delilleri	128
C) Değerlendirme	135

İKİNCİ BÖLÜM

BARIŞ TEMELİNE DAYALI OLAĞAN İLİŞKİLER

I. Teorik ve Felsefi Çerçeve	147
II. Anlaşmalar İmzalamak	158
A) Anlaşmalar İmzalamanın Meşruiyeti.....	159
B) Anlaşmanın Şartları.....	163
C) Anlaşmalarda Süre Sorunu.....	174
D) Anlaşmaların Etkileri.....	176
E) Anlaşmaların Sona Ermesi.....	182
III. Diplomatik İlişkiler	188
A) Diplomatik İlişkilerin Tarihî Gelişimi ve Hedefleri	188
1. Tarihî Gelişim.....	188
2. Diplomatik İlişkilerin Hedefleri ve Diplomatik Temsilcilerin Görevleri	197
B) Diplomatik Temsilciler ve Kullanılan Dil	203
1. Temsilcilerin Seçilmesi	204
2. Temsilcilerin Kabulü.....	210
3. Diplomatik Temsilde Kullanılan Dil	216
C) Diplomatik Temsilcilerin Hukukî Statüsü.....	219
1. Diplomatik İmtiyazlar.....	219
2. Diplomatik Bağışıklıklar (Muafiyetler).....	228
D) Diplomatik İlişkilerin Sona Ermesi.....	236
1. Diplomatik İlişkilerde Süre Sorunu	236
2. Diplomatik İlişkilerin Sona Erme Sebepleri.....	240
IV. Eman Müessesesi (Hukukî ve Fıilî Himaye)	243
A) Emanın Meşruiyeti ve Çeşitleri	243
1. Tarifi ve Meşruiyeti.....	243
2. Çeşitleri ve Eman Verme Yetkisi	253
B) Müste'menin Hakları ve Görevleri.....	259
1. Hakları.....	259
2. Görevleri	267
C) Emanın Geçerlilik Süresi ve Sona Ermesi	272
V. Ekonomik İlişkiler	276
A) Devletlerarası Ekonomik İlişkilerin Mahiyeti ve Tarihî Zemini	276
B) Dış Ekonomik İlişkilerin Meşruiyeti ve Çeşitleri	284
1. Meşruiyeti	284
2. Çeşitleri	287
C) Dış Ticaret Kısıtlamaları	295
D) Dış Ticaret Vergisi, Gümrük Rejimi ve Gümrük Birliği Sorunu	302
VI. Kültürel İlişkiler.....	306

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BARIŞ TEMELİNE DAYALI OLAĞANÜSTÜ İLİŞKİLER

I. Adli İlişkiler ve Suçluların İadesi.....	317
A) Adli İlişkilerin Dayandığı Temel.....	317
B) Suçluların İadesi	318
II. Tarafsızlık.....	326
A) Tarafsızlığın Tarihi Süreci ve Dayandığı Temel.....	326
B) Savaş Durumunda Tarafsızlık Hâli	332
III. Askerî İlişkiler	335
A) Silah Satışı ve Askerî Üsler Sorunu	335
B) Ortak Askerî Pakt Sorunu	339
IV. Devletlerarası Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözümü ve Tahkim Müessesesi	346
A) Meşruiyeti	346
B) Tahkim Usulüne İlişkin Kurallar	350

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HASMANE İLİŞKİLER VE ÇEŞİTLERİ

I. Hasmane İlişkiler: Genel Bir Bakış.....	359
II. Çeşitleri.....	361
A) Misilleme	361
B) Abluka	363
C) Ekonomik Ambargo	366
D) Diplomatik İlişkileri Kesmek.....	368
E) Anlaşmaları Yenilememek.....	370
F) Sınır Boyu Olaylar/Çatışmalar	372
G) Savaş.....	375
III. Özel Nitelikli Bir Hasmane İlişki Çeşidi Olarak Savaş.....	376
A) Savaşın Tanımı ve Mahiyeti.....	376
B) Hz. Peygamber Dönemi Savaş İlişkileri.....	382
C) İslam Hukukçularına Göre Savaşın Oturduğu Teorik Temel.....	386
1. Temelin Düşmanlık ve Din Özgürlüğünün Tanınmaması Olduğu İctihadı	386
2. Temelin Küfür Olduğu İctihadı	389
D) Meşru Savaşlar.....	392
1. Savunma Savaşı (Meşru Müdafaa).....	394
2. Sonuçlanmadan Kesintiye Uğrayan Bir Savaşın Devamı.....	395
3. Yapılmış Bir Barış Anlaşmasının Düşman Tarafından Bozulması Sonucu Başlayan Savaş.....	397
4. Zulme Uğrayan ve Baskı Gören Müslümanlara Yardım Savaşı	398
5. Cezalandırma Savaşı.....	399
6. Uluslararası Anlaşmalardan Doğan Yükümlülükler Sebebiyle İştirak Edilen Savaş	399
7. Allah Yolunda-İslâmî İdealler Uğrunda Savaş.....	400

BEŞİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ HUKUKU VE SONRASI GELİŞMELER

I. Savaş İlanının Doğurduğu Sonuçlar	405
A) Genel Sonuçlar	405
B) Anlaşmalar Üzerindeki Sonuçlar.....	407
C) Ticarî ve Ekonomik İlişkilerde Doğan Sonuçlar.....	408
D) Emanetler ve Borçlar Üzerindeki Sonuçlar.....	409
E) Diplomatik İlişkiler Üzerindeki Sonuçlar	411
II. Savaş Kaideleri	412
A) Savaş Yükümlülüğü	412
B) Savaş İlanı ve İslâm'a Davet	417
C) Kullanılacak Silahlar	420
D) Savaş Sırasında Gayri Müslimlerden Yardım İstemek (İstiâne).....	423
E) Hile	428
F) Casusluk (İstihbarat) - Karşı Casusluk.....	431
III. Düşman Taraf Karşısında Haklar ve Sorumluluklar	437
A) Savaş Hâlinde Serbest Fiiller	438
B) Savaş Hâlinde Yasak Fiiller.....	443
IV. Savaşın Sona Ermesi ve Doğurduğu Sonuçlar	447
A) Düşman Tarafın İslâm'ı Kabul Etmesi (İhtidâ).....	447
B) Düşmanın Savaş Başlamadan Önce Teslim Olması	449
C) Savaşın Galibiyetle Sonuçlanması (Fetih)	450
D) Süreli veya Süresiz Barış Anlaşması Yapmak	451
E) Tahkim	452
F) Müslümanların Savaşı Bırakması ve Mağlubiyeti.....	453
G) Savaş Esirleri.....	456
Sonuç	463
Haritalar	473
Bibliyografya	485
Dizin	515

Genel Kısaltmalar

age.	Adı geçen eser
agr.	Adı geçen risale
a.md.	Aynı madde
a.mlf.	Aynı müellif
a.s.	Aleyhisselam
AÜİİF	Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi
ay.	Aynı yer
b.	İbn, bin
bkz.	Bakınız
çev.	Çeviri, çeviren
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ed.	Editör
h.	Hicrî
haz.	Hazırlayan
H.z.	Hazreti
İng.	İngilizce
İÜ	İstanbul Üniversitesi
krş.	Karşılaştırınız
ktp.	Kütüphane (si)
m.	Milâdî
md.	Madde
MÖ	Milattan önce
MS	Milattan sonra
MÜSBE	Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
nşr.	Neşreden
ö.	Ölüm tarihi
r.a.	Radıyallahu anh, anhâ, anhüm
s.	Sayfa
s.a.	Sallallahu aleyhi ve sellem
SÜSBE	Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
sy.	Sayı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
thk.	Tahkik eden
ts.	Tarihsiz
v.dğr.	Ve diğerleri
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve devamı
vr.	Varak
vs.	Vesaire
yy.	Baskı yeri yok
yzm.	Yazma

Bibliyografya Kısaltmaları

AJIL	The American Journal of International Law, Washington
AJISS	The American Journal of Islamic Social Science, Herndon
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara
DEÜİFD	Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir
DMİ	Dâiratü'l-Ma'ârifî'l-İslâmiyye, Kahire
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul
DİHVK	Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Konvansiyonu
EI (İng.)	The Encyclopaedia of Islam (new edition), Leiden
EÜİFD	Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Kayseri
GAL	Geschichte der Arabischen Litteratur, Leiden
GAL. Suppl.	Geschichte der Arabischen Litteratur Supplementband, Leiden
HI	Hamdard Islamicus, Karachi
IS	Islamic Studies, Karachi
İA	Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul
İsl. Med.	İslâm Medeniyeti, İstanbul
İTED	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, İstanbul
JSAI	Jerusalem Studies in Arabic and Islam, Jerusalem
MLAUİ	Mecelletü'l-Luğati'l-Arabiyye ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Riyat
MMKD	el-Mecelletü'l-Mısrıyye li'l-Kânûni'd-Devlî, Mısır
MÜİFD	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul
Mv.F.	el-Mevsû'atü'l-fikhiyye, Kuveyt
MŞK	Mecelletü'ş-Şerî'a ve'l-Kânûn (Ezher), Kahire
SAÜİFD	Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Adapazarı
SDÜİFD	Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Isparta

Takdim

Günümüz cemaatleri ya da çağdaş toplumlar, kendi iç bünyelerindeki ilişkiler kadar toplumlararası ilişkileri de belli hukuk normları ve bunların uygulamasından oluşan hukukî bütünlüğe oturtmak durumundadırlar. Dünya üzerinde, farklılıklar içinde fakat dengeli bir sosyal çatı altında sulhâne biçimde insanların bir arada yaşayabilmeleri için bu, kaçınılmaz bir ihtiyaçtır.

Hayatın gerçeği bu olmasına rağmen insanoglu, siyasî ve sosyal iradesinin müesseseseleşmiş bir şekli olan devlet dediğimiz sosyal varlık aracılığıyla asırlar boyunca ne yazık ki zaman zaman ve yer yer pratikte hukuk tanımaz uluslararası bir düzen saplantısına kapılabılmıştır. Hukuk tarihi bilgilerimizin ulaşabildiği en eski dönemler olan Antik Yunan, Mısır, Roma ve eski Orta Asya ile Çin-Hint dönemlerinden itibaren devletlerarası ilişkilerin gerçekte günlük siyaset ve keyfilik ile malul olduğu görülmektedir. Devletler hukukunun kamu hukuku içinde vazgeçilmez bir konuma sahip olmasına rağmen günümüzdeki uygulamaların dahi eski mirasa göre çok fazla bir farklılık taşımadığı söylenebilir.

Aynı noktada “İslâm hukukunun hem teori hem de uygulama alanına baktığımızda istisnalar bir yana, umumiyetle kaynak ve hedef yönüyle iç hukukla aynılık arz eden bir uluslararası hukuk düzeninin varlığını görürüz. İslâm hukukunun ana kaynaklarından olan Kur’ân ve Peygamber tatbikatı, devletler hukuku alanında da siyasî ve keyfî değil, normları evvelden yazılı ve belli esasları herkesçe bilinen hukuka dayalı, gerçekçi, yaptırım gücü bakımından dünyevî ve uhrevî çift yönlü bir müeyyide sistemine sahip ve asıl gücünü de ilahî kaynakları ve genel insanî ilkelerinden alan bir hukuk anlayışı getirmiş” ve bunu, bütün yer ve zamanlar için olmak üzere insanlığa hediye etmiştir.

Meslektaşım Dr. Ahmet Yaman tarafından hazırlanan bu çalışma, İslâm hukukunun işte bu yönünü çağdaş bir bakış ve metotla irdelemektedir. “Yeni Dünya Düzeni” arayışları içinde değişim, globalleşme ve bütünleşme yolunda

ciddî niyetlerin belirtildiği ve bu yönde olmak üzere kuvvetli adımların atıldığı günümüz toplumlarında acaba “İslâm kendi hukuk düzeni içinde barış temelini dayalı uluslararası ilişkilere ne kadar kapı aralamaktadır? İslâm Devletler Hukuku çağdaş dünyada ne anlam ifade etmektedir? Günümüz Müslüman toplulukları çok karmaşık hâle gelen devletlerarası ilişkilere kendi hukuklarıyla da uyumlu olarak acaba ne oranda müdahil olabileceklerdir?” Dr. Yaman’ın çalışma boyunca cevabını aradığı sorulardandır.

Bir giriş, üç bölüm¹ ve sonuç ile bir bibliyografyadan oluşan eser, yeterli ve vazgeçilmez kaynaklara dayalı olarak meydana getirilmiş olup modern araştırma ve yayın yöntemlerine bağlı kalınarak te’lif edilmiş özgün bir çalışmadır. Dr. Yaman’ı bu ilmî ve objektif çalışması dolayısıyla tebrik eder, hukuk ilminin ülkemizdeki gelişmesindeki katkıları dolayısıyla kendisine teşekkür borçlu olduğumuzu belirtmek isterim. Eminim ki kendisi, aynı gücünü özel olsun kamu olsun hukukun diğer alanlarında da gösterebilecektir.

Prof. Dr. Salih TUĞ
İçerenköy 1996

¹ *İslâm Hukukunda Uluslararası İlişkiler* adıyla yayımlanan ilk baskı (Ankara 1998) üç bölümden oluşmaktaydı (A. Yaman).

Ön Söz

Süjeleri, devlet ve devletlerin kurduğu uluslararası kurumlar olan ve bu birimlerin kendi aralarındaki ilişkileri düzenleyen devletler hukuku (uluslararası hukuk), gerek barış zamanlarında gerekse tarafsızlık ve savaş durumlarında, söz konusu bağımsız devletler veya uluslararası kuruluşların hak ve yükümlülüklerini konu edinen bir hukuk dalıdır. Bir tespite göre MÖ 3000-4000 yılları arasında Mezopotamya ve Nil Vadisi'nde yaşayan insanlar arasında görülen *uluslararası ilişkiler* diye nitelendirilebilecek ilk temaslardan itibaren insanoğlu, barış ve savaş zamanlarında ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözümlenmeye yönelik kurallar tespit etmeye çalışmıştır.

Fakat bu tespitler, hukukî olmaktan ziyade, siyasî bir mahiyet arz etmiştir. Dolayısıyla devleti temsil eden şahısların istek ve takdirlerine dayalı bir uygulamaya sahip olup yaptırım gücünden yoksun bulunan bu kurallara bütün hâlinde *devletler hukuku* demek mümkün değildi. Söz konusu kurallar, alan uzmanlarının da söylediği gibi, hukuk değil birer tarihî form niteliği taşı-maktaydı. Bunun içindir ki İslâm'ın VII. yüzyılda doğup kendi hukuk sistemini ve özellikle bu hukukun uluslararası ilişkileri düzenleyen bölümünü vâzetmesinden önceki tarihî devirlerde, siyasetten ayrı, bağımsız bir hukukî varlığa sahip ve aynı zamanda milletlerarası özellik taşıyan bir devletler hukuku anlayışın-dan bahsetmek mümkün değildir.

Gerçekten de yalnızca devletlerarası ilişkilerin zorunlu kıldığđ bazı kurumlardan ibaret basit bir düzen olarak değil de bütün kurumları ile oluşmuş, bağlayıcı hükümlere sahip ve yaptırıma da kavuşmuş bir hukuk düzeni olarak ele alınırsa devletler hukukunun tarihini, İslâm hukukunun teşekkül ve tedviniyle başlatmak gerekmektedir. Zira İslâm hukukunun hem teorisi hem de uygulama alanına baktığımızda, tarih içindeki bazı istisnalar bir yana, genellikle kaynak ve hedef yönüyle iç hukukla aynîlik arz eden bir uluslararası

sı hukuk düzeninin varlığını görürüz. İslâm hukukunun ana kaynakları olan Kur’ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber (s.a.) uygulaması, devletler hukuku alanında da siyasî ve keyfî değil, kuralları önceden kaydedilmiş ve belli ilkeleri herkesçe bilinen hukuka dayalı, gerçekçi, dünyevî ve uhrevî çift yönlü bir yaptırım sistemine sahip ve asıl gücünü de genel insanî ilkelere alan bir hukuk anlayışı getirmiştir. İnsanlık tarihinde ilk defa sadece ilkelerinin tespit edilmesiyle kalmayarak uygulama imkânı da bulmuş ve sonuç olarak yalnızca Müslümanları değil gayri müslim toplulukları da hak süjesi olarak ele almış ilk devletlerarası hukuk kurallarını koyanlar da Müslüman hukukçular olmuştur.

İslâm hukukçuları, tedvin faaliyetinin başladığı ilk anlardan yani hicrî II, milâdî VIII. yüzyıldan itibaren uluslararası alana ait hükümleri incelemiş, geliştirmiş ve neticede İslâm devletler hukukunu sistemleştirmişlerdir. Hatta İslâm hukuk tarihindeki ilk müstakil eserlerin, hukukun bu dalında telif edilmiş olması, ilk müctehitlerin konuya verdiği önemi göstermesi bakımından da ayrıca dikkat çekmektedir. Devletler hukuku ile ilgili başkalarına ait ilk gerçek eserler ise XVI. yüzyıl gibi çok geç bir tarihte verilebilmiştir. İlk Batılı devletler hukuku müelliflerinin, İslâm düşüncesinin Endülüs ve Sicilya üzerinden Batı’ya uzun yıllar ışık tuttuğu bölgeler olan İspanya ve İtalya’dan çıkmış olması da ayrıca manidardır. Kaldı ki Batılı devletler hukukunun kurucusu sayılan Hugo Grotius’un (ö. 1645) bu alandaki birikimini, İstanbul’da sürgün hayatı yaşarken incelediği İslâm hukuku kaynaklarına borçlu olduğu bilinmektedir.

Kamu hukukunun bir alt dalı olarak incelenmesine ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı başta olmak üzere bazı uluslararası kuruluşlar eliyle “uygulanır” görünmesine rağmen devletler hukuku, günümüzde hukukî niteliği ve yaptırım eksikliği dolayısıyla gerçek bir hukuk alanı olup olmadığı açısından hâlâ tartışılmaktadır. Egemen devletlerin iradelerini hukukî meşruiyet ile sınırlama ve uluslararası hukuk ihlallerini cezalandırma niteliği tam anlamıyla sağlanamadığı için devletler hukukunun, en zayıf hukuk alanı olduğu söylenmektedir. Bu tespit, beşerî sistemler açısından haklı görünmektedir. Gerçekten de devletler hukuku ilkeleri, dünya siyasetine yön veren egemen devletlerin -mesela günümüzde başta Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin daimî üyeleri olmak üzere ekonomik ve askerî olarak en gelişmiş ülkelerinin- çıkarları oranında işlevsel olabilmektedir.

Oysa adalet, hukukîlik, ahlâkîlik, eşitlik, ahde vefa gibi temellere oturan İslâm devletler hukuku, isimleri, ilerleyen sayfalarda zikredilecek birçok Batılı

ve Doğulu hukukçu ve medeniyet tarihçisinin de itiraf ettiği gibi, doğduğu günden itibaren uluslararası bir özellik taşımış ve teorinin kendisinden değil kişilerden kaynaklanan bazı ihlaller bulunsa da herhangi bir fark gözetilmeksizin bütün milletlere uygulanmıştır.

Müslümanlarca Kur'ân'ı Kerim ve Rasûl-i Ekrem'in sünneti gibi ana kaynaklar ile Hulefâ-yı Râşidîn dönemi uygulamaları ekseninde geliştirilen uluslararası ilişkiler kuramı, son tahlilde İslâm'ın yüceliği ve dünya barışı şeklinde özetlenebilecek iki unsur üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla Müslümanların uluslararası ilişkilerde takip edecekleri siyaset, İslâm'ın saygınlığından taviz vermemek duyarlılığıyla yeryüzünde barış ve huzurun sağlanmasına dönük olmalıdır. Böyle olunca Kur'ân'ın bir fitrat kuralı olarak öngördüğü *teâruf* yani farklı toplulukların, insanlığın ortak çıkarı için beraberce gayret göstermesi hikmeti gerçekleşmiş olacaktır.

Toplumlararası ilişkilerdeki ilkesel tavrı sulh/barış yönünde belirleyen bu kuram, gerçekçi bir bakışla, haklı gerekçeleri oluştuğunda savaşın da söz konusu olabileceğini göz ardı etmez. Buna göre İslâm devletler hukukunda, temel insan haklarına saygı gösterilip özellikle din ve vicdan hürriyeti sağlandığı, insanlığa gönderilen son ilahî mesaja davet engellenmediği sürece hasmane ilişkiler gündeme gelmeyeceğinden barış esasına dayalı uluslararası ilişkiler kurma ve geliştirme konusunda geniş bir hareket alanı vardır. Fakat İslâm'ın güvenliği ve Müslümanların temel hakları ihlâl edildiğinde diğer bütün yolların tüketilmesi sonucunda savaş kaçınılmaz hâle gelirse bu da yine önceden belirlenmiş savaş hukuku kuralları doğrultusunda yönetilir.

İşte bu geniş çerçevede, elinizdeki kitapta beş bölüm hâlinde incelenecektir. Konuların tahliline geçmeden önce, devletler hukuku ile İslâm devletler hukuku hakkında genel bilgiler veren ve devletler hukuku tarihinde İslâm'ın yerini belirleyen bir *Giriş* yapılacaktır. Ardından Birinci Bölüm'de uluslararası ilişkileri hukukî bir zemine oturtabilmek için İslâm hukukunda devlet, uluslararası hukuk açısından devletin unsurları, devletlerarası camianın hukukî taksimi ve İslâm hukukuna göre devletlerarası ilişkilerin temel niteliğinin savaş mı yoksa barış mı olduğu meselesi incelenecektir. Barış temeline dayalı devletlerarası olağan ilişkilere ayrılan İkinci Bölüm, anlaşmalar imzalamak, diplomatik ilişkiler, eman müessesesi, ekonomik ilişkiler ile kültürel ilişkiler şeklindeki ana başlıkları kapsamaktadır. Üçüncü Bölüm'de, hareket noktası itibarıyla İkinci Bölüm'deki ilişki çeşitlerine benzemeyen ama yine de barış esasına oturan ilişki çeşitleri ele alınmıştır. *Barış Temeline Dayalı Olağanüstü*

İlişkiler genel başlığını verdiğimiz bu bölümün ana konularını, adlî ilişkiler ve suçluların iadesi, tarafsızlık, askerî ilişkiler, milletlerarası uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümü ve tahkim müessesesi oluşturmaktadır.

Kitabın son iki bölümü ise hasmane ilişkilere ayrılmıştır. Bu kapsamda Dördüncü Bölüm'de, savaş boyutuna ulaşmayan hasmane ilişki çeşitleri incelenmiş, takiben savaş konusuna giriş yapılmıştır. Savaşın mahiyeti, meşruiyeti, çeşitleri ile beraber *kutsal savaş/holy war* kavramıyla mukayesesine ve Hz. Peygamber dönemi savaş ilişkilerinin tahliline bu bölümde yer verilmiştir. Bütün barışçıl yolların ve diğer hasmane tavırların fayda vermemesi durumunda kaçınılmaz hâle gelen savaş, bu tür ilişkilerin en önemlisi ve şiddetlisi olduğundan, beşinci ve son bölüm, savaş hukuku ve sonrası gelişmelere ayrılmıştır. Savaş ilanının doğurduğu sonuçlar, savaş kuralları, sıcak çatışma sırasındaki hak ve yükümlülüklerle savaşın sona ermesinin doğurduğu sonuçlar, bu son bölümün ana konularını oluşturmaktadır.

Kitabın bu içeriği, daha önce ayrı ayrı yayımladığımız yüksek lisans ve doktora tezlerimizin birleştirilmesiyle oluşmuştur. *İslâm Devletler Hukukunda Hasmane İlişkiler* başlığıyla 1991 yılında Marmara Üniversitesi'nde savunduğumuz yüksek lisans tezi, *İslâm Devletler Hukukunda Savaş* adıyla (Beyan Yayınları, İstanbul 1998); *İslâm Hukukunda Barış Temeline Dayalı Devletlerarası İlişkiler* başlığıyla 1996 yılında yine Marmara Üniversitesi'nde savunduğumuz doktora tezi ise *İslâm Hukukunda Uluslararası İlişkiler* adıyla (Fecr Yayınları, Ankara 1998) yayımlanmıştı. Mevcutları kalmayan her iki kitaba da ihtiyaç hâsıl olup yeni baskılarının yapılması teklifleri artınca, devletler hukuku ya da günümüzde çokça kullanılan deyimle uluslararası ilişkiler meselelerini bir arada ele almanın daha yararlı olacağı düşüncesiyle iki eserin muhtevasını tek kitap hâlinde yayımlamaya karar verdik. Elinizdeki biçimiyle bu kitap, basit bazı düzeltmeler ve kanun güncellemelerinin dışında, yukarıda zikredilen iki kitabın aynen neşrinden ibarettir. Dolayısıyla içerik, bilgi, yaklaşım tarzı, tahlil, gerekçelendirme ile ifade ve üslup bakımından, müellifin doksanlı yıllarının ürünü olarak değerlendirilmelidir.

Böyle bir çalışmanın meydana getirilmesinde başlangıçtan itibaren her safhada yakın ilgi ve desteğini gördüğüm, ilmî mütalaaları ve yol göstericiliği yanında mümtaz beyefendiliğinden de büyük ölçüde istifade ettiğim değerli hocam Prof. Dr. Salih Tuğ'a minnet ve şükran borçluyum. Kendilerine sağlıklı uzun ömür dileklerimi sunmayı şereflî bir görev telakki ediyorum. Tezlerin hazırlandığı yıllarda hayatta olan ve neşretmiş oldukları eserleriyle kendile-

rinden metot, sistem ve muhteva itibarıyla hakikaten müstefid olduğum merhum âlim Prof. Dr. Muhammed Hamidullah'ı saygıyla ve rahmetle anıyorum.

Bu arada yine ufuk açıcı görüş ve yönlendirmelerinden faydalandığım değerli hocam Prof. Dr. Hayreddin Karaman ile yapıcı eleştirileri, aydınlatıcı fikir ve önerilerini esirgemeyen kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mustafa Uzunpostalcı, Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez ve Prof. Dr. Ahmet Özel'e içtenlikle teşekkür ediyorum. Yetişmemde karşılığı asla ödenemez emekleri olan Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Diyanet İşleri Başkanlığı İstanbul Haseki Eğitim Merkezi öğretim elemanlarıyla diğer hocalarıma ve dostlarıma teşekkürlerimi sunmak, bir vefa borcunu ödemenin ötesinde, benim için bir şeref olacaktır. Ve nihayet bu yeni yayımın gün yüzüne çıkmasında emekleri olan iki dosta; kitabı âdeta yeniden dizerek tashih eden kıymetli Araştırma Görevlimiz Ali Veysel Akcan'a ve yeni baskısı için mütemediyen teşvik eden yayınevi sorumlusu değerli kardeşim Hüseyin Nazlıaydın'a da gönülden teşekkür ederim.

Başarı Yüce Allah'tandır, hamd ve sena O'nadır ve her şeyin en doğrusunu da O bilmektedir.

Prof. Dr. Ahmet YAMAN

Meram 2020